

İRAN'DA NELER OLUYOR NELER OLABİLİR?

Dr. Nejat Tarakçı, Jeopolitikçi ve Stratejist

Giriş

Son birkaç gündür İran'da yaşanan sokak protestoları kimseyi şaşırtmamalıdır. Çünkü İran nükleer enerji çalışmalarından, uzun menzilli roketler ile başta İsrail olmak üzere bölgesel tehdit unsuru haline gelirken, aynı zamanda Lübnan'da Irak'ta, Yemen'de, Suriye'de, Katar'da ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'ın siyasi ve askeri etki alanını daraltıcı politikalar izlemektedir. Etnik açıdan % 44'ü Farslı, % 33 Azeri Türkü olan İran, mezhepsel olarak % 90'ı Şii % 8'i Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. İran petrol rezervleri açısından dünyanın dördüncü ülkesidir. Batılı petrol şirketleri ve finansal sisteminin kontrolündeki Şahlık rejimi 1979'da yıkılmıştır. Şahlık rejiminin yıkılmasına, gelir dağılımındaki bozukluk, işsizlik, yoksulluk, özgürlük ve nihayet adaletsizlik gibi önemli toplumsal gereksinimler sebep olarak gösterilmiştir. 1979'da kurulan rejim ise tamamen Şariat ve Şii mezhep esasına dayanan siyasi bir sistem olarak öne çıkmıştır. Suudi Arabistan'ın Selefi tabanlı Şariat esasına alternatif olarak Ortadoğu'da yerini almıştır. İran toplumu yaklaşık beş bin yıllık kadim bir medeniyet ve kültüre sahip özgün bir halkı temsil etmektedir. İran'ın her iki dünya savaşında da İngilizler tarafından işgal edildiğini unutmamak gerekir. Birinci işgal Çarlık Rusya'sını, ikinci işgal ise Bolşevik Rusya'yı desteklemek için yapılmıştır. İran halkının genetik şifrelerinde inancın özgürlük ile harmanlanmış bir yapı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda dini ve yaşamsal özgürlükler İran halkı için vazgeçilmez olarak nitelenebilir. Ayetullahlar, yani fetva verme yetkisine sahip kişilerce kurulan bu yeni sistemi yönetenler, sadece İran halkı için değil çevredeki tüm Müslümanlar için de bu yetkiyi kullanabileceklerini zannetmişlerdir. Rejim, ABD emperyalizminin tuzağı ile kuruluşundan iki yıl sonra 1981'de Irak'la 8 yıllık uzun bir savaşa tutuşturularak sarsılmaya çalışılmıştır. Bu savaş aslında yeni rejimin güçlenmesi, daha otoriter yetkilerle donatılmasını ve halkın rejimin yanında durması yönleri ile Ayetullahlara avantaj sağlamıştır. Çünkü savaşlar, siyasetçilerin sorumluluklarının en aza indiği dönemlerdir. 1932'de kurulan Suudi Arabistan ile 1925'de resmiyet kazanan Şahlık rejimi mezhep temelinde sürekli bir rakip haline gelmişlerdir. Bugün gelinen noktada iki ülke Ortadoğu'nun her alanında dolaylı bir ciddi çatışma içindedirler. Ve bu iki ülke birbiri ile el sıkışmadıkça hem Ortadoğu'ya barış gelemeyecek hem de ABD ve Batılı müttefiklerin Müslüman dünyasını istismar etmesi ve birbirini kırdırması sona ermeyecektir.

İran'daki Karışıklıklar Gerçek mi, Yalancı Bahar mı?

Konjonktüre ve jeopolitik kıstaslara göre İran, durdurulması gereken bir güce ve etki alanına erişmiş durumdadır. Bu nedenle başta ABD ve İsrail istihbarat örgütleri olmak üzere protesto gösterilerinin organize edildiği söylenebilir. Batı basınına göre göstericilerin talepleri giderek çeşitlendi. Başlangıçta göstericilerin ana gerekçelerini yaşam standartlarının düşmesi, işsizlik (% 12) ve yükselen gıda fiyatları etrafında şekillenen ekonomik endişeler oluşturuyordu. Gösterilerin üçüncü gününde protestocuların dinci diktatörlüğe ve politikalara son sloganları da atıldı. Hatta kadın göstericilerin bazıları Hamaney'e ölüm diye bağırdı. Bazıları da hükümetin yolsuzlukları üzerine yoğunlaştı. Yani göstericiler İran'da rejim değişikliği talep ediyorlar. Bu talep ABD'nin, İsrail'in, NATO'nun ve Körfez İşbirliği Ülkelerinin (GCC) kesinlikle istediği bir şeydir. Dini temelli protestoların, kadınlara türban konusunda yasal gevşetme uygulandığı bir döneme denk gelmesi dikkati çekmektedir. Bazı göstericiler de Filistin'de Gazze'de, Lübnan'da ne işimiz var. Ben canımı sadece İran için veririm sloganları atmıştır. Bu söylemler de ABD, İsrail, NATO ve GCC'nin tam olarak istediğidir. İsrail Ulusal Güvenlik yetkilileri ile ABD arasında yaklaşık bir ay önce İran'a karşı uygulanacak strateji hakkında gizli bir görüşme yapılmıştı. ¹

İran'ın 2009'dan bu yana ekonomik ambargo ve yaptırımlar altında kalması nedeniyle düşen gelirleri ve ekonomik zorlukları bilinmektedir. 2012 yılında İran uluslararası bankacılık sisteminden (SWIFT) çıkarılmış, Başkan Obama İran'ın 100 milyar dolarını dondurmuştu. ² Son iki yıldan bu yana kaldırılan yaptırımlar Gayri Safi Hasılda (GSH) önemli artışlar sağladı. Ancak bunlar içerdeki ve dışardaki kontrolsüz harcamalar nedeniyle topluma yansıtılamadı. Teslim etmemiz gereken en önemli gerçek; 36 yıldan bu yana devam eden dinci rejimin mutlak başarısızlığıdır. Küresel gerçekler ve insanın, özellikle özgürlükçü kadim bir kültürün temsilcisi olan İran halkının baskılı bir yaşam tarzını kabul etmeyeceğinin dikkate alınması gerekirdi.

Diğer yandan İran'ın geniş bir çerçevede yürüttüğü çok yanlı ABD, İsrail ve S. Arabistan karşıtı doğrudan ve dolaylı aktif dış politika uygulamaları da oldukça masraflı olmuştur ve olmaya

¹ Brandon Turbeville, What The Hell Is Happening In Iran? December 31 2017
<https://www.activistpost.com/>

² Chris Kanthan, Iran Protests Through The Prism Of Geopolitics January 3 2018

devam etmektedir. İran rejiminin bu stratejiyi İran halkının refahından ziyade kendi varlığının ve dinsel ideolojisinin devamı için bir zorunluluk olarak gördüğü söylenebilir. Destek verdiği ülkelerin ABD ve İsrail'in kontrolü altına girmesi halinde tehlikenin kendi sınırına dayanma riski rejimi fazlasıyla endişelendirmektedir. Bu bağlamda İran'ın güvenlik endişeleri ekonomik kalkınma ve refahın önüne geçmiştir.

Göstericilerin Arkasında Kim Var?

Göstericilerin arkasında ABD ve İsrail yanlısı güçlü bir organizasyonun olduğu ispat edilemeyen ancak olasılıkları yüksek emareleri olan bir gerçektir. Ölümü göze alan çoğunluğu gençlerin oluşturduğu göstericiler sadece ekonomik ve özgürlük talepleri ile meydanlara itilebilir mi? Daha sonra rejimi hedef alan siyasi istekler nasıl açıklanabilir? ABD'nin derhal göstericilere arka çıkması ve konuyu BM Güvenlik Konseyine taşıması da ABD'nin sorunu uluslararası bir baskı aracına dönüştürme manevrası olarak düşünülmelidir. Böylece İran'a karşı yaptırımların sertleşmesi yanında Libya'da ve Yugoslavya'da olduğu gibi İran'a da askeri güç kullanmanın hukuki alt yapısını hazırlama amacıyla olduğunu düşünmek gerekir.

İran Kimler İçin Neden Tehlikeli Bir Ülkedir?

ABD için;

- Petrol ve diğer ticaretini Amerikan doları dışındaki para birimleri ile yapması,
- Irak'taki merkezi hükümet üzerinde etkili olması,
- Yemen'de Hussi'leri destekleyerek Yemen'deki zengin petrol ve doğal gaz yataklarını İran'a kaptırma olasılığı,
- Rusya ve Çin ile her alanda stratejik işbirliği yapması, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olmaya çalışması³
- Dünya petrol taşımacılığının % 40'ının geçtiği Hürmüz Boğazı'nın kontrol etmesi
- ABD emperyalizmine her alanda karşı çıkarak benzer ülkeler için kötü örnek oluşturması tehdit olarak algılanmaktadır.

İsrail için;

- Siyonizm'e ve İsrail yayılmacılığına doğrudan karşı çıkan tek Müslüman ülke olması
- Tel Aviv'e kadar ulaşabilen füzelere sahip olması
- Nükleer silahlara sahip olma gayretleri
- Lübnan'daki İran destekli Hizbullah'ın 2006'da İsrail'i püskürtmesi tehdit olarak algılanmaktadır.

³ Çin İran'a 25 milyar dolarlık yatırım yapmaktadır. Rusya ile İran yeni bir bankacılık sistemi üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca Rusya 1200 km uzunluğundaki İran Hindistan gaz boru hattının yapımını üstlenmiştir.

Suudi Arabistan için;

- Selefi ve Sünni gruplara destek veren Suudi Arabistan'ın siyasi ve ekonomik üstünlüğünü Şii gruplara destek vererek kırmaya çalışması
- Yemen'de Hussilere, Bahreyn'de Şii çoğunluğa (% 70), Suudi Arabistan'daki % 17 oranındaki Şii gruplara verdiği destekle S. Arabistan'ın güvenliğine tehdit yaratması
- Körfez'de gaz üretiminde Katar ile işbirliği yapması tehdit olarak algılanmaktadır.

Karışıklıklar Saatli Bomba Tesiri Yaratabilir

İran'daki karışıklıkların yeniden Batı yanlısı Şah rejimine benzer bir rejime evrilmesi ancak ciddi sonuçları olan bir iç savaşla mümkün olabilir. Hali hazır rejimin güçlü iç güvenlik sisteminin buna izin vermeyeceği yüksek bir olasılıktır. Ayrıca göstericilerin böylesine bir iç savaşı doğuracak organizasyona sahip olup olmadıklarını zaman gösterecektir. Ancak ciddi bir kriz ve çatışma hem dünya enerji piyasalarını, İran da dâhil Körfez'den petrol ve gaz ihraç eden tüm Körfez ülkelerini ekonomik olarak sarsacaktır. Krizin bölgede gerçek bir askeri güç kullanımına tırmanması halinde (Bu durum ABD ve İsrail'in münferit veya birlikte güç kullanması halinde mümkün olabilir) İsrail'e İran füzelerinin atılması, örtülü ve gizli operasyonları yapılması (sabotaj, kimyasal silah kullanımı) gündeme gelebilir. Körfez'deki petrol kuyuları ve gaz yataklarındaki yangın yıllarca sürebilir.

Sonuç

İran'da Sokak gösterileri ile devam eden olayların tırmanması bölge ülkeleri için çok riskli sonuçlar doğurabilir. İran yönetimin süratle daha özgürlükçü ve gelir dağılımını iyileştiren politikalara yönelmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ABD ve İsrail'in de İran'ın geleceğine İran halkının karar vereceği barışçı ve yine ekonomik yaptırımlı bir strateji izlenmesi gerekiyor. Bu ortamın sağlanmasında İran üzerinde etkili olan Rusya ve Çin'e de büyük görev düşmektedir. Suudi Arabistan'ın da artık ABD güdümündeki politikaları bir kenara bırakıp, daha rasyonel bir strateji izlemesi kendi varlığının devamı için zorunludur. Türkiye için İran protestolarına iki bakış açısı geliştirmek mümkün olabilir. Birincisi laik ve özgür bir toplum cennet ülkemizin güvencesi olduğu, ikincisi ise makroekonomik dengelerden daha önemli olan, yani daha adil bir gelir dağılımını hedef alan mikro ekonomik dengelere dikkat edilmesidir.